МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового та садово-паркового господарства
Кваліфікаційна робота на правах рукопису

КОЛОМІЄЦЬ
Юрій Олександрович

УДК 630*

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЛІСОГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «БІЛООЗЕРСЬКИЙ»

205 «Лісове господарство»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Коломієць Ю.О.
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Ковтун Т.І.
(прізвище, ім’я, по батькові)
К.с.-г.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2025

Висновок кафедри лісового та садово-паркового господарства

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри _____

№ ___ від «__» ___ 2025 р.

Завідувач кафедри лісового та садово-паркового господарства

К.с.-г.н., доцент _____ Юрій СІРУК

«___» ___ 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)

(прізвище ,ім’я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар

_____ _____ _____

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище ,ім’я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Коломієць Ю.О. Лісогосподарська діяльність Національного природного парку «Білоозерський». - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 205 – лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

Основними напрямками роботи національного парку є природоохоронна діяльність. За функціональним призначенням національний природний парк представлений переважно господарською зоною та зоною регульованої рекреації. Поряд з цим суб'єкт лісогосподарювання займається лісозаготівлею, охороною і захистом лісів, рекреацією. За останні 2 роки в лісових насадженнях проводилися лише вибіркові санітарні та прохідні рубки.

Ключові слова: функціональне призначення, природоохоронна діяльність, лісогосподарські заходи, рубки.

ANNOTATION

Kolomiets Yu.O. Forestry activities of the National Nature Park «Beloozersky»- Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for the bachelor's degree in specialty 205 - forestry. - Zhytomyr Polissya National University, Zhytomyr, 2025.

The main areas of work of the national park are nature conservation activities. By functional purpose, the national natural park is represented mainly by an economic zone and a zone of regulated recreation. Along with this, the forestry entity is engaged in logging, forest protection and protection, and recreation. Over the past 2 years, only selective sanitary and tending felling have been carried out in forest stands.

Keywords: functional purpose, environmental protection activities, forestry activities, felling.

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСОВОГО ФОНДУ ОБ'ЄКТУ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ	14
РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМОВ ЛІСОГОСПОДАРЮВАННЯ У ЛІСАХ НПП «БІЛООЗЕРСЬКИЙ»	21
Висновки	27
Список літератури	28

ВСТУП

Актуальність теми дослідження

Збереження біологічного різноманіття - одне з ключових завдань сучасної екологічної політики. Особливої уваги потребують рідкісні та зникаючі види рослин і тварин, багато з яких занесені до Червоної книги України. Національні природні парки відіграють важливу роль у захисті таких видів, адже саме в цих природоохоронних зонах створено умови для їхнього збереження, відтворення та вивчення. Рідкісні види - це види флори й фауни, чисельність або ареал поширення яких істотно зменшилися внаслідок природних змін або людської діяльності. Вони перебувають під загрозою зникнення та потребують особливих заходів охорони. Національні природні парки є осередками збереження унікальних екосистем і рідкісних видів живих організмів. Їх існування дозволяє забезпечити належні умови для збереження та відтворення флори і фауни. Охорона рідкісних видів - це не лише обов'язок держави, а й важливе завдання кожного громадянина, оскільки збереження природи - запорука майбутнього життя на планеті.

Мета та завдання роботи.

Основним завданням кваліфікаційної роботи було визначити основні напрямки та показники господарської діяльності НПП «Білоозерський».

Для успішного здійснення мети було заплановано виканання таких завдань:

- Визначити основні характеристики лісового фонду НПП «Білоозерський».
- Провести критичний аналіз літературних джерел щодо особливості діяльності національних природних парків.
- Проаналізувати основні напрямки та показники господарської діяльності НПП «Білоозерський».

Об'єкт досліджень: ведення лісового господарства на природоохоронних територіях.

Предмет досліджень: господарська діяльність НПП «Білоозерський».

Методи досліджень: було застосовані аналітично-статистичні методи із використанням аналітичного порталу ЛІАЦ, геоінформаційної системи

управління лісовими ресурсами України із опціями для математично-статистичного обробітку даних та відповідної інтерпритації результатів досліджень.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. По матеріалах виконаних досліджень було опубліковано 2 наукові праці, з яких одна одноосібно:

1. Коломієць Ю.О. Характеристика лісового фонду Білоозерської дачі Національного природного парку «Білоозерський». Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень-2025. Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (31 травня 2025 р.). – Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 29.

2. Ковтун Т.І., Коломієць Ю.О. Загальна характеристика умов лісогосподарювання у лісах НПП «Білоозерський». Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика-2025 : матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2025 року, м. Житомир). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 56-57.

Практична значущість результатів дослідження.

Ретроспективний аналіз лісогосподарської діяльності в лісах національного природного парку дозволяє оптимізувати ведення лісового господарства у зонах, де передбачене проведення рубок формування та оздоровлення лісів.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи.

Загальний обсяг кваліфікаціної роботи становить 32 сторінок, з яких 26 сторінок – це основна частина. У роботі також міститься 8 таблиць, 8 рисунків. Аналіз інформаційних даних забезпечило опрцювання даних з 44 джерел.

РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСОВОГО ФОНДУ ОБ'ЄКТУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Національний природний парк «Білоозерський» - це природоохоронна територія загальнодержавного значення, створена з метою збереження унікальних природних комплексів, що мають важливе екологічне, наукове та рекреаційне значення.

Національний природний парк «Білоозерський» територіально знаходиться у межах Черкаської (Ліпнявська ОТГ Черкаського р-ну) та Київської (Цибулівська ОТГ Бориспільського р-ну) адміністративних областей (рис. 1).

Рис. 1. Схема розміщення Національного природного парку загальнодержавного значення «Білоозерський»

Парк був створений 11 грудня 2009 року указом Президента України Віктора Ющенка №1048/2009. Для його формування було вилучено 7014,44 га земель державної власності у ДП «Лісове господарство Білоозерське» та передано парку в постійне користування.

До складу національного природного парку, площа якого становить понад 7 тис. га, входить Білоозерська дача і Ліпнявська дача.

Площа лісового фонду Білоозерської дачі становить понад 3,6 тис. га. Покриті лісом площі займають понад 90 % площі, в тому числі 69 % штучних насаджень.

Таблиця 1

Розподіл площ лісового фонду Білоозерської дачі за категоріями земель

№ з/п	Категорія земель	Площа, га	%
1	Болота	112,9	3,1
2	Будівлі господарські і адміністративні	1,5	0,0
3	Водосховища	10,9	0,3
4	Газопроводи	0,3	0,0
5	Грунтові дороги	30,9	0,8
6	Зруби	11,8	0,3
7	Інші нелісопридатні землі	1,2	0,0
8	Круті схили	3,7	0,1
9	Лінії електромережі	5,2	0,1
10	Лісові культури лісовідновлювальні	2528,5	69,1
11	Насадження з домішкою лісових культур	1,4	0,0
12	Насадження природного походження	779,5	21,3
13	Незімкнуті лісові культури лісовідновлювальні	74,8	2,0
14	Озера	0,7	0,0
15	Плантації	1	0,0

Продовж. табл. 1

16	Просіки квартальні	36,2	1,0
17	Ремізи, біополяни, майданчики для підгодівлі	22,9	0,6
18	Рілля	34	0,9
19	Розсадники лісові	0,9	0,0
20	Садиби	0,2	0,0
21	Ставки	0,8	0,0
Усього		3659,3	100,0

Серед непокритих лісом земель переважають ґрунтові дороги, просіки, незімкнуті лісові насадження. З-поміж нелісових земель найбільші площі займають болота, водосховища і рілля.

Лісорослинні умови є сприятливими для ведення лісового господарства на основні лісотвірні деревні породи регіону. Найбільш поширеними є субори та сугруди, борові умови представлені незначною мірою (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл площ лісових земель Білоозерської дачі за типами лісу

№ з/п	Тип лісу	Площа, га	%
1	А1С	11,3	0,3
2	А2С	216,5	6,3
3	А4С	0,3	0,0
4	В1ДС	6,5	0,2
5	В2ДС	1232,4	36,0
6	В3ДС	29,2	0,9
7	В4ДС	7,1	0,2
8	С1ДС	0,5	0,0
9	С2ГД	424,2	12,4

Продовж. табл. 2

10	С2ГДС	1325,8	38,8
11	С2ДС	11,6	0,3
12	С3ГД	63,8	1,9
13	С3ГДС	35,3	1,0
14	С3ДС	1,9	0,1
15	С4ВЛЧ	35,3	1,0
16	С4ГД	2,2	0,1
17	С5ВЛЧ	16,9	0,5
Усього		3420,8	100,0

Всього відмічено наявність 17 типів лісу, зокрема 12 соснових, 3 дубових і 2 вільхових. За вологістю домінують свіжі гігротопи. Найрозповсюдженішими типами лісу є свіжий грабово-дубово-сосновий сугруд – 39 % площ, свіжий дубово-сосновий субір – 36 %, свіжа грабова судіброва – 12 % і свіжий сосновий бір – 6 %.

У лісах Білоозерської дачі виділено 14 головних деревних порід. Найбільші площі займають соснові насадження – 75 %, з яких 14 % знаходяться в осередках кореневої губки, а також дубові деревостани – 19 % (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл покритих лісом земель Білоозерської дачі за головними породами

№ з/п	Головна порода	Площа, га	%
1	Акація біла	72,3	2,1
2	Береза повисла	72,9	2,1
3	Берест	4,9	0,1
4	Вільха чорна	39,2	1,1
5	Дуб звичайний	636,3	18,6

Продовж. табл. 3

6	Дуб червоний	1,2	0,0
7	Клен гостролистий	1,4	0,0
8	Клен ясенолистий	1,3	0,0
9	Липа дрібнолиста	17,3	0,5
10	Осика	3,7	0,1
11	Сосна банкса	0,3	0,0
12	Сосна зв. в осередках кор. губ	474,6	13,9
13	Сосна звичайна	2094,2	61,2
14	Ясен звичайний	0,5	0,0
15	Ясен зелений	0,7	0,0
Усього		3420,8	100,0

У свіжих борах є лише 3 панівні деревні породи: сосна звичайна, акація біла і береза повисла. Сосняки тут займають фактично 99 % площі, з яких осередки кореневої губки – 28 %. У свіжих суборах є 5 переважаючих деревних породи: сосна звичайна - 97 %, в тому числі 24 % в осередках кореневої губки, акація біла, береза повисла і дуб звичайний – по 1 %. У свіжих сугрудах найбільша кількість панівних деревних порід – 10. Сосна звичайна покриває в цьому типі лісорослинних умов майже 62 % площ, в тому числі 6 % займають «губчатники», дуб звичайний – 32 %, акація біла – 3 %, береза повисла – 2 %. У вологих суборах є 8 домінуючих порід. За площею переважають дубові та соснові деревостани – 58 % і 23 % відповідно. Найбільш високопродуктивними деревними породами Білоозерської дачі є осика, акація біла, дуб червоний, які переважно ростуть за Іа класом бонітету. Сосна звичайна, береза повисла, берест, клен гостролистий здебільшого ростуть за І класом бонітету, решта деревних порід демонструють середні показники продуктивності.

Переважна більшість деревостанів є простими за будовою, двоярусні насадження ростуть лише на незначній площі- 20 га. Близько половини

лісонасаджень мають наявний чагарниковий ярус і лише 18 % площ підріст. Ярус поодиноких дерев виявлений на площі 25 га. Майже третина площ лісів має ярус сухостійної деревини (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл покритих лісом земель Білоозерської дачі за головними породами

№ з/п	**Тип лісу**	Площа, га
1	Другий ярус деревостану	19,5
2	Незімкнуті лісові культури	74,8
3	Перший ярус деревостану	3309,4
4	Підлісок	1570,7
5	Підріст	581,2
6	Поодинокі дерева	25,3
7	Природне поновлення	10,6
8	Сухостійні дерева	1014

Вікова структура лісів, за виключенням середньовікових насаджень, є загалом збалансованою (табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл покритих лісом земель Білоозерської дачі за групами віку

№ з/п	**Тип лісу**	Площа, га	%
1	Молодняки 1 класу	240	7,3
2	Молодняки 2 класу	276,6	8,4
3	Перестійні	162,5	4,9
4	Пристигаючі	700,7	21,2
5	Середньовікові	663,2	20,0
6	Середньовікові, включені до розрахунку	901	27,2
7	Стиглі	365,4	11,0
Усього		3309,4	100,0

Частка площ молодняків становить 16 %, середньовікових насаджень – 47 %, пристигаючих – 21 %, стиглих і перестійних – 16 %.

Середні класи бонітету головних деревних порід засвідчують різну їх продуктивність (табл. 6).

Таблиця 6

Розподіл покритих лісом земель Білоозерської дачі за групами віку

№ з/п	Головна порода	Середній клас бонітету
1	Акація біла	Ia,2
2	Береза повисла	I,1
3	Берест	I
4	Вільха чорна	III,7
5	Дуб звичайний	II,4
6	Дуб червоний	IA
7	Клен гостролистий	I
8	Клен ясенолистий	II
9	Липа дрібнолиста	I,6
10	Осика	Ia
11	Сосна банкса	III
12	Сосна зв. в осередках кор. губ	Ia,8
13	Сосна звичайна	Ia,8
14	Ясен звичайний	II
15	Ясен зелений	II

Найбільш високі середні показники продуктивності відмічені у соснових, осикових, акацієвих насадженнях, а також деревостанах дуба червоного. Найменш продуктивними є насадження вільхи клейкої та сосни Банкса.

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Національні природні парки (НПП) - це природоохоронні території, створені з метою збереження, відтворення та раціонального використання природних комплексів, які мають особливу екологічну, історико-культурну та рекреаційну цінність. Вони охороняються державою і є частиною природно-заповідного фонду України [12, 24].

Збереження біорізноманіття в національних природних парках є надзвичайно важливим для підтримання екологічної рівноваги, охорони рідкісних видів рослин і тварин, а також збереження природних екосистем. Нижче подано основні аспекти цієї теми. Біорізноманіття - це різноманіття життя на всіх рівнях: від генетичного рівня до видового та екосистемного. Воно включає всі види рослин, тварин, грибів, мікроорганізмів, а також середовища їхнього існування [17, 21]. Національні природні парки створюються для охорони природних ландшафтів, збереження рідкісних та зникаючих видів флори і фауни, забезпечення стабільності екосистем, наукових досліджень і екологічної освіти населення. Завдання національних парків у збереженні біорізноманіття наступні: охорона територій від людської діяльності - обмеження забудови, вирубки лісів, полювання, браконьєрства; моніторинг стану екосистем - регулярне спостереження за станом популяцій видів; інтродукція та реінтродукція видів - повернення зниклих або зменшених у чисельності видів у їхнє природне середовище; екологічне просвітництво - виховання у громадян поваги до природи; наукова діяльність - дослідження змін клімату, впливу антропогенних факторів, генетичної різноманітності популяцій [4, 5, 16]. Збереження біологічного різноманіття - одне з ключових завдань сучасної екологічної політики. Особливої уваги потребують рідкісні та зникаючі види рослин і тварин, багато з яких занесені до Червоної книги України [1]. Національні природні парки відіграють важливу роль у захисті таких видів, адже саме в цих природоохоронних зонах

створено умови для їхнього збереження, відтворення та вивчення. Рідкісні види - це види флори й фауни, чисельність або ареал поширення яких істотно зменшилися внаслідок природних змін або людської діяльності [2]. Вони перебувають під загрозою зникнення та потребують особливих заходів охорони. Національні природні парки є осередками збереження унікальних екосистем і рідкісних видів живих організмів. Їх існування дозволяє забезпечити належні умови для збереження та відтворення флори і фауни. Охорона рідкісних видів - це не лише обов'язок держави, а й важливе завдання кожного громадянина, оскільки збереження природи - запорука майбутнього життя на планеті [13, 26].

У сучасному світі все більшої популярності набуває екологічний туризм - форма подорожей, яка спрямована на пізнання природи, повагу до навколишнього середовища та підтримку місцевих громад. Національні природні парки України є ідеальним простором для розвитку такого туризму, поєднуючи природоохоронні функції із можливостями для екологічно свідомого відпочинку. Екотуризм - це подорожі до природних територій з метою їхнього вивчення та насолоди, за умови мінімального впливу на довкілля [33]. Він також передбачає внесок у збереження природи та розвиток місцевих громад. Перевагами екотуризму є збереження природи через формування екологічної свідомості серед туристів, фінансова підтримка парків завдяки надходженням від екскурсій, квитків, гідів, розвиток місцевої економіки - створення нових робочих місць (гіди, екоферми, хостели), освіта і просвітництво - популяризація знань про природу, рідкісні види, сталий розвиток [18, 22, 39]. Розвиток екологічного туризму в національних природних парках є перспективним напрямом, що поєднує охорону природи та задоволення потреб суспільства в якісному, безпечному відпочинку. Для досягнення сталого ефекту необхідна співпраця держави, парків, місцевих громад та самих туристів. Успішний розвиток екотуризму здатен забезпечити гармонію між людиною і природою [9, 16].

Національні природні парки (НПП) виконують не лише природоохоронні та рекреаційні функції, а й слугують базою для проведення наукових досліджень [4, 11]. Наука в нацпарках спрямована на глибше розуміння природних процесів, моніторинг екологічного стану, вивчення рідкісних видів та екосистем, а також на розробку ефективних методів їхнього збереження. Така діяльність має вирішальне значення для збереження біорізноманіття та сталого управління природними ресурсами. Завдання наукових досліджень у НПП – це моніторинг екологічного стану (стан повітря, води, ґрунтів, рослинності); вивчення флори і фауни, зокрема рідкісних і ендемічних видів; аналіз змін клімату та їхнього впливу на природні екосистеми; оцінка антропогенного впливу (туризм, забруднення, інвазії); розробка методів відновлення екосистем та збереження біорізноманіття; екологічне картографування територій [20]. Наукові дослідження в національних природних парках є важливим інструментом у збереженні природи. Вони дозволяють приймати зважені рішення щодо охорони довкілля, прогнозувати зміни екосистем і мінімізувати негативний вплив людини на природу. В умовах глобальних змін клімату та втрати біорізноманіття наука стає опорою ефективного природоохоронного менеджменту [35, 37].

У сучасних умовах загального погіршення стану довкілля надзвичайно важливо формувати екологічну свідомість громадян. Особливу роль у цьому процесі відіграють національні природні парки, які не лише зберігають природні багатства, а й виступають осередками екологічної освіти та просвіти населення. Еколого-освітня діяльність сприяє вихованню дбайливого ставлення до природи, розвитку екокультури та активної громадянської позиції у сфері охорони навколишнього середовища [19, 25]. Завданнями еколого-освітньої діяльності є формування екологічного мислення і відповідальності у дітей, молоді та дорослого населення; поширення знань про охорону природи, біорізноманіття, природоохоронне законодавство; виховання любові до природи через безпосередній контакт з нею; залучення громадськості до природоохоронної діяльності [7, 21, 30]. Форми проведення

еколого-освітньої роботи є екскурсії екологічними стежками з гідом; шкільні та студентські програми (уроки на природі, практикуми, польові табори); виставки, фотоконкурси, квести, вікторини на екологічну тематику; еколого-освітні центри при НПП із тематичними залами та інтерактивними експозиціями; волонтерські акції: прибирання територій, висадка дерев, допомога тваринам; видання буклетів, посібників, екокарт [25, 30]. Еколого-освітня діяльність у національних природних парках є невід'ємною частиною їхньої роботи. Вона сприяє не лише захисту природи, а й формує активне громадянське суспільство, здатне відповідально ставитися до довкілля. Майбутнє планети залежить від того, наскільки люди розумітимуть цінність і крихкість природи [26, 32]. Саме через освіту можливо досягти сталого розвитку та гармонії між людиною і природою.

Функціональне зонування національних природних парків — це поділ території НПП на окремі зони залежно від цілей охорони природи, використання природних ресурсів, рекреації та наукової діяльності. Це дозволяє ефективно поєднувати охоронну функцію з можливістю використання парку для відпочинку, освіти й туризму. Межі зон встановлюються в Проекті організації території НПП, затвердженому відповідними державними органами. Зонування допомагає збалансувати охорону природи та потреби людини. Всього в Україні в національних природних парках виділяють 4 функціональні зони: заповідну зону, зони стаціонарної та регульованої рекреації і господарську зону [24, 33, 34].

Національні природні парки (НПП) створюються з метою збереження унікальних природних комплексів, ландшафтів, флори та фауни. Внутрішня структура парку поділяється на кілька функціональних зон, найважливішою з яких є заповідна зона. Саме вона є серцем парку — територією, що знаходиться під найсуворішою охороною та виконує ключову роль у збереженні біорізноманіття. Заповідна зона — це ділянка парку, яка охороняється найбільш суворо. Її основне призначення — збереження в природному стані найцінніших екосистем, унікальних природних об'єктів,

середовищ існування рідкісних або зникаючих видів [33]. На цій території заборонена будь-яка господарська діяльність, яка може змінити природні процеси. Відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" [2], у заповідній зоні забороняється будівництво, видобуток корисних копалин, полювання, вирубка лісів, заборонений туризм та відпочинок, крім наукових спостережень із дозволу адміністрації, обмежене пересування транспорту та людей, дозволено лише наукові дослідження, спостереження, які не порушують природний режим[24]. Заповідна зона є еталоном дикої природи - природні процеси відбуваються без втручання людини, зберігає біорізноманіття, особливо рідкісні та ендемічні види, слугує рефугіумом для флори та фауни, що страждає в інших районах, є ресурсом для наукових досліджень і довготривалого екологічного моніторингу, впливає на кліматичну стабільність регіону. Заповідна зона — це найцінніший елемент структури національного природного парку. Її головне завдання — збереження природи в її первозданному вигляді. Ефективне функціонування цієї зони — запорука збереження біорізноманіття, генетичних ресурсів і природної рівноваги. Успішна охорона заповідних територій потребує підтримки держави, науковців та свідомої громадськості [34

Національні природні парки (НПП) створюються також із метою поєднання охорони природи з можливістю її раціонального використання. Однією з таких можливостей є рекреаційна діяльність. Щоб зберегти природне середовище й водночас надати людям змогу відпочивати, у складі НПП виділяється зона регульованої рекреації [25, 29, 35]. Це простір, де дозволений відпочинок без завдання шкоди природі, під суворим контролем та відповідно до встановлених правил. Зона регульованої рекреації - це територія в межах національного природного парку, призначена для організованого відпочинку людей (туризм, екскурсії, навчання, спостереження за природою), який здійснюється за спеціальними маршрутами та з дотриманням екологічних вимог. Це перехідна ланка між повністю заповідною зоною і зоною стаціонарної рекреації (де дозволено більше видів діяльності). У зоні

регульованої рекреації дозволяються пішохідні, велосипедні, водні екскурсії за екологічними стежками та маршрутами, тимчасове перебування туристів у визначених місцях (кемпінги, наметові містечка), організація масових заходів екологічного спрямування (дні довкілля, фестивалі, екомайстер-класи), фотографування, спостереження за тваринами, рослинами, орнітологічні тури [15, 19, 37]. Уся діяльність повинна не порушувати природних комплексів, не шкодити рідкісним видам, здійснюватись лише у супроводі або за погодженням з адміністрацією НПП. Зона регульованої рекреації - важливий інструмент для збереження природи та задоволення потреб людей у відпочинку [28]. Її грамотне облаштування дозволяє гармонійно поєднати екотуризм, екологічну освіту і охорону довкілля. Залучення громадськості, відповідальна поведінка та ефективне управління - ключ до сталого функціонування цих територій у майбутньому.

Ще однією із функціональних зон є зона стаціонарної рекреації - місце, де можливий масовий та організований відпочинок з відповідною інфраструктурою [24, 34]. Зона стаціонарної рекреації — це територія національного природного парку, спеціально відведена для довготривалого або масового відпочинку туристів із можливістю розміщення стаціонарних об'єктів туристичної інфраструктури (готелі, бази відпочинку, кемпінги, санаторії, спортивні споруди тощо). Основні цілі зони - надати можливість людям відпочивати на природі комфортно і безпечно, сконцентрувати рекреаційний вплив у спеціально підготовлених місцях, зменшуючи тиск на інші природні території, створити інфраструктуру для туризму, що відповідала б екологічним стандартам, забезпечити економічний розвиток місцевих громад через екотуризм [20, 33]. У межах зони стаціонарної рекреації дозволено будівництво туристичних баз, кемпінгів, готелів, закладів харчування, організація екскурсій, фестивалів, виставок, змагань, створення паркінгів, доріг, туалетів, оглядових майданчиків, здача житла у найм, продаж сувенірів, розвиток зеленого туризму. Обов’язкова умова: діяльність не повинна шкодити природі — усі об’єкти мають бути екологічно безпечними,

розташовуватись у межах погоджених ділянок і не виходити за межі визначених меж зони. Зона стаціонарної рекреації є важливою складовою функціональної структури національного природного парку. Вона дозволяє ефективно організовувати туризм, зменшуючи негативний вплив на дикі природні території. Проте її використання повинно здійснюватися за суворими екологічними стандартами. Грамотне планування, контроль і співпраця з громадою - ключ до збереження природи й розвитку сталого туризму [40].

Господарська зона національних природних парках - це частина території парку, де дозволена певна господарська діяльність (в тому числі рубки головного коргирстування), яка спрямована на забезпечення життєдіяльності місцевого населення і функціонування парку, але з урахуванням екологічних вимог [33, 35]. У господарській зоні дозволене ведення сільського господарства (землеробство, тваринництво), яке не завдає шкоди екосистемам; ведення лісового господарства з дотриманням правил охорони природи; розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури; будівництво об’єктів соціального призначення (житло, школи, медичні заклади) для місцевих жителів; господарська діяльність, погоджена з адміністрацією НПП, що не шкодить природі [9, 14, 38]. Заборонено масштабні руйнування ландшафтів. Також заборонена діяльність, що може спричинити деградацію природних комплексів. Обов’язковим є дотримання екологічних норм і контролю.

РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМОВ ЛІСОГОСПОДАРЮВАННЯ У ЛІСАХ НПП «БІЛООЗЕРСЬКИЙ»

Основними напрямками роботи національного парку є природоохоронна діяльність. За функціональним призначенням національний природний парк представлений переважно господарською зоною та зоною регульованої рекреації. Поряд з цим суб'єкт лісогосподарювання займається лісозаготівлею, охороною і захистом лісів, рекреацією.

Протягом 2023-2024 рр у середньому річний обсяги лісозаготівлі склав близько 3 тис. м^3 деревини. Порівняно більші обсяги лісозаготівлі відмічені у Білоозерській дачі – 72 %, у Ліпнявській дачі, відповідно 28 % (табл. 7).

Таблиця 7

Розподіл покритих лісом земель Білоозерської дачі за групами віку

Лісництво	Ділова	Дров'яна	Ліквід з крони	Хворост та сучки	Запас Всього
Білоозерська дача	1058	3488	93	633	5272
Ліплявська дача	201	1501	37	193	1932

За останні 2 роки в лісових насадженнях національного природного парку «Білоозерський» проводилися лише вибіркові санітарні (49 % вирубуваної деревини) та прохідні рубки (51 %) (рис. 2).

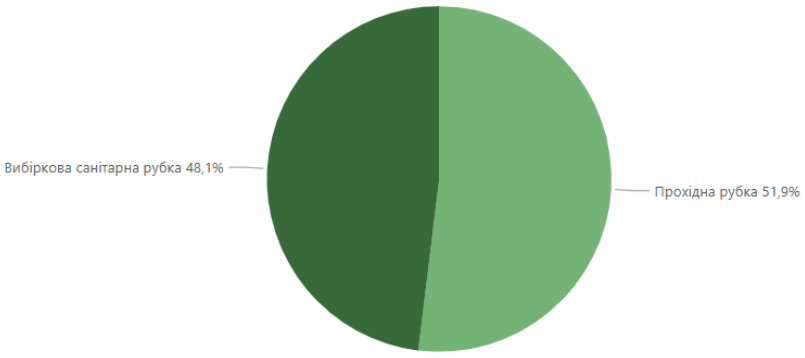

Рис. 2. Структура лісозаготівлі за видами рубок у НПП «Білоозерський»

При проведенні вибіркових санітарних рубок була заготовлена виключно дров’яна деревина, вихід ліквідної маси склав близько 91 % (рис. 3).

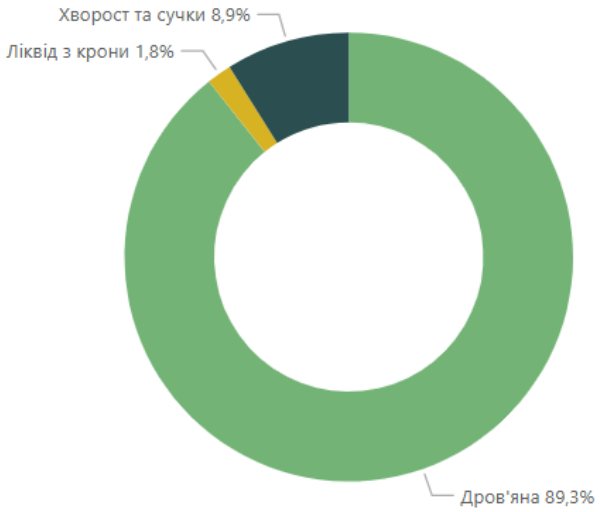

Рис. 3. Структура деревини за технічною придатністю при санітарних вибіркових рубках у НПП «Білоозерський»

Натомість проведення прохідних рубок забезпечило лісозаготівлю 85 % із загальної вирубуваної деревної маси, в тому числі 38 % ділової деревини (рис. 4).

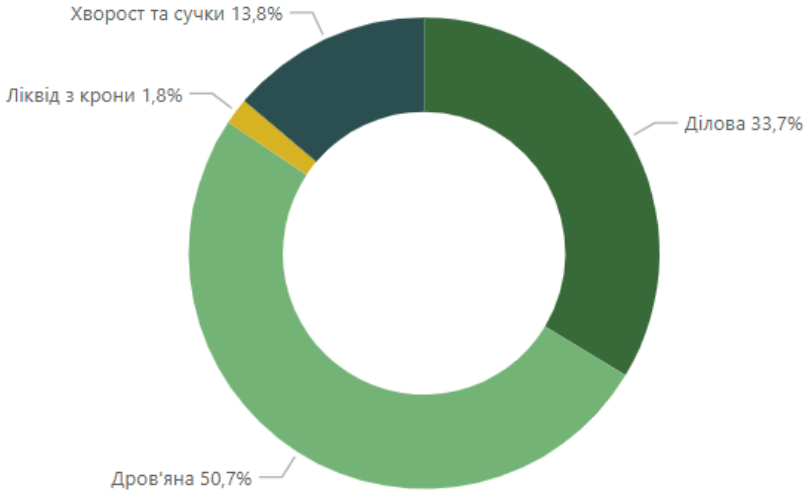

Рис. 4. Структура деревини за технічною придатністю при прохідних рубках у НПП «Білоозерський»

До зміни функціонального призначення до утворення національного природного парку «Білоозерський» ліси належали до ВО «Лісове господарство» «Білоозерське»» і виконували переважно захисні та експлуатаційні функції (рис. 5).

Рис. 5. Категорії захисності ВО «Лісове господарство» «Білоозерське»»

Згідно проекту лісовпорядкування у лісах НПП «Білоозерський» у попередньому ревізійному періоді було запроєктовано наступні види та обсяги лісогосподарських заходів (табл. 8).

Таблиця 8

Проєктовані види та обсяги лісогосподарських заходів у лісах НПП «Білоозерський»

№ з/п	Назва господарського заходу	Площа, га
1	Агротехнічний догляд за лісовими культурами	74,8
2	Вибіркова санітарна рубка	478,5
3	Внесення добрив органо-мінеральних	20,1
4	Доповнення лісових культур	71,8
5	Заготівля ягід	1

Продовж. табл. 8

6	Закладання розсадників для озеленення	0,3
7	Ліквідація захаращеності	20,4
8	Лісовідновна рубка	6,1
9	Обгороджування ділянок	1
10	Обладнання альтанок	0,3
11	Обладнання місць відпочинку і куріння	0,6
12	Проріджування	131,5
13	Прохідна рубка	192,9
14	Прочищення	53,9
15	Створення лісових культур лісовідновлювальних	18,2
16	Суцільна санітарна рубка	1
17	Увід недостаючих порід в насадження природного походж.	2,7
18	Увід недостаючих порід в незадовільні лісові культури	7,9
Всього		1083

Найбільш поширеними видами лісогосподарських заходів у лісах національного природного парку є рубки формування та оздоровлення, а саме санітарні вибіркові рубки, прохідні рубки, проріджування і прочищення. На значних площах також було запроєктовано проведення ліквідації захаращення.

Відносно активне ведення лісового господарства, а також великі обсяги суцільних санітарних рубок спричинених погіршенням санітарного стану лісів призвели до потреби у проведенні значних обсягів лісокультурних робіт, а саме агротехнічному догляду за культурами, доповнення, створення та увід недостаючих порід.

При проєктуванні санітарних вибіркових рубок переважно передбачалася незначна інтенсивність – 2-3 % (рис. 6) або в середньому близько 10 м^3 сухостійно чи пошкодженої деревини з одного гектару.

Рис. 6. Проєктована інтенсивність санітарних вибіркових рубок

Інтенсивність прочищень проєктувалася переважно помірною (15-20 %) та сильною – 30 % (рис. 7).

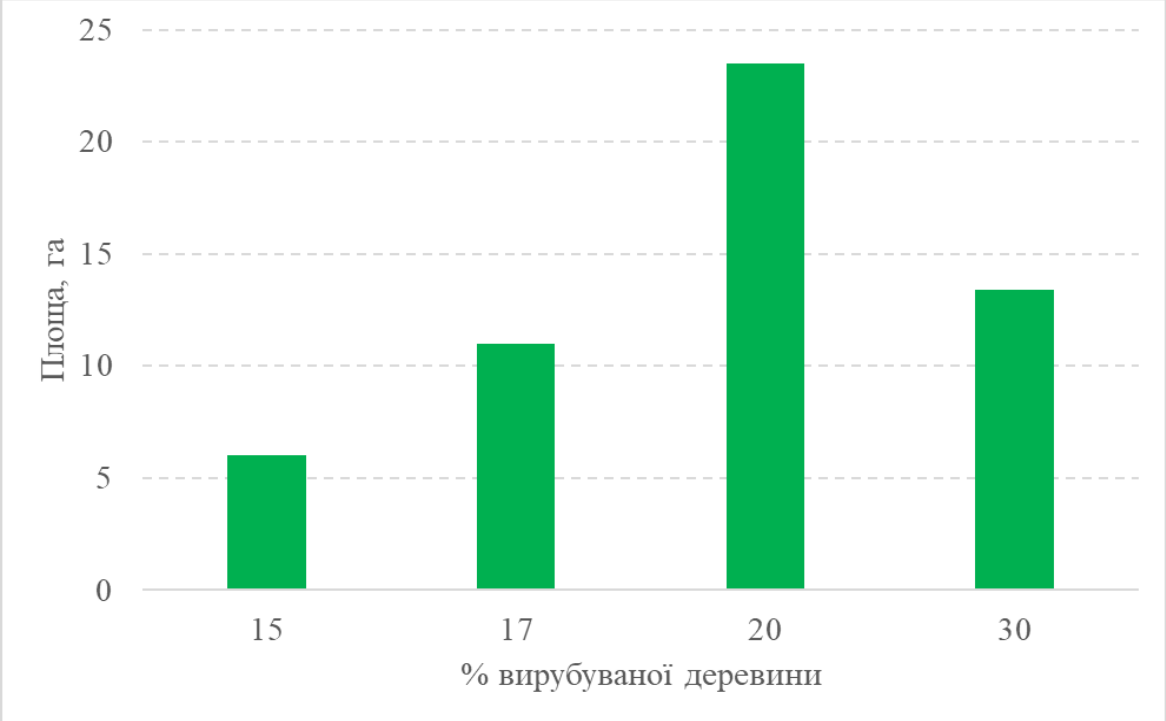

Рис. 7. Проєктована інтенсивність прочищень

Проєктована інтенсивність проріджувань є переважно слабкою - 8-12 % та помірною – 15-20 % (рис. 8). У середньому з одиниці площі при проріджуванням передбачалася вибірка близько 18 м^3 деревини.

Рис. 8. Проєктована інтенсивність проріджувань

Прохідні рубки проєктувалися в лісах національного природного парку виключно слабкої інтенсивності – 7-10 %. За даними реєстру лісорубних квитків за 2023-2024 рр. в середньому з 1 га при даних рубках вилучалося близько 37 м^3 деревини.

ВИСНОВКИ

1. Національний природний парк «Білоозерський» - це природоохоронна територія загальнодержавного значення, створена з метою збереження унікальних природних комплексів, що мають важливе екологічне, наукове та рекреаційне значення. Покриті лісом площі займають понад 90 % площі, в тому числі 69 % штучних насаджень. До зміни функціонального призначення до утворення національного природного парку «Білоозерський» ліси належали до ВО «Лісове господарство» «Білоозерське»» і виконували переважно захисні та експлуатаційні функції.

2. Основними напрямками роботи національного парку є природоохоронна діяльність. За функціональним призначенням національний природний парк представлений переважно господарською зоною та зоною регульованої рекреації. Поряд з цим суб'єкт лісогосподарювання займається лісозаготівлею, охороною і захистом лісів, рекреацією.

3. Протягом 2023-2024 рр у середньому річний обсяги лісозаготівлі склав близько 3 тис. м^3 деревини. Порівняно більші обсяги лісозаготівлі відмічені у Білоозерській дачі – 72 %, у Ліпнявській дачі, відповідно 28 %. За останні 2 роки в лісових насадженнях проводилися лише вибіркові санітарні (49 % вирубуваної деревини) та прохідні рубки (51 %).

4. Найбільш поширеними проєктованими видами лісогосподарських заходів у лісах національного природного парку є рубки формування та оздоровлення, а саме санітарні вибіркові рубки, прохідні рубки, проріджування і прочищення. На значних площах також було запроєктовано проведення ліквідації захаращення.

5. Відносно активне ведення лісового господарства, а також великі обсяги суцільних санітарних рубок спричинених погіршенням санітарного стану лісів призвели до потреби у проведенні значних обсягів лісокультурних робіт, а саме агротехнічному догляду за культурами, доповнення, створення та увід недостаючих порід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Червона книга України. Рослинний і тваринний світ. — Київ: Наукова думка, 2021.

2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України».

3. Офіційні сайти національних природних парків України (npp.menr.gov.ua).

4. Екологічна енциклопедія України. — Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти», 2020.

5. Марич, Х. М. "Історія становлення та розвитку національних природних парків." *Актуальні проблеми держави і права* 27 (2006): 390-394.

6. Дудка, І. О., et al. "Гриби заповідників та національних природних парків Лівобережної України." (2009).

7. Панченко, Т. Ф., and А. А. Голуб. "Значення природоохоронного законодавства для створення та розвитку національних природних парків." (2013).

8. Бойко, Т. О., et al. "Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 1. Біосферні заповідники. Природні заповідники/Колектив." (2012).

9. Міщенко, Олена Віталіївна, and Лариса Миколаївна Черчик. "Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області." (2016).

10. Якубенко, Б., В. Меженський, and І. Григорюк. "Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України/за редакцією ВА Онищенка, ТЛ Андрієнко." *Біоресурси і природокористування* 6,№ 3-4 (2014): 216-219.

11. Голуб, А. А. "Типологія національних природних парків." (2016).

12. Федонюк, В. В., et al. "Порівняльний аналіз комфортності погоди протягом курортного сезону в національних природних парках Волині." *Екологічні науки* (2023): 232-237.

13. Пересадько, В. А., and О. В. Бодня. "Географічне моделювання національних природних парків." (2010).

14. Міщенко, Олена Віталіївна. "Туристичні маршрути національних природних парків Волинської області." *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія* 2 (2014): 106-111.

15. Коніщева, Наталія Йосипівна, and Світлана Сергіївна Ткачова. "Шляхи сталого розвитку туризму на територіях національних природних парків." *Інновації та технології в сфері послуг і харчування* 2 (2020).

16. Голуб, А. А. "Методика оцінки рекреаційної ємності територій національних природних парків." (2014).

17. ГАПОН, СВІТЛАНА ВАСИЛІВНА. "Бріофлора і мохова рослинність національних природних парків Лісостепу України." *CHORNOMORSKI BOTANICAL JOURNAL* 8.2 (2012): 214-221.

18. Голуб, А. А. "Зарубіжний та вітчизняний досвід формування національних природних парків." *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* 35 (2014): 225-231.

19. Міщенко, Олена Віталіївна. "Національні природні парки України: проблеми та перспективи розвитку." (2017).

20. Міщенко, Олена Віталіївна. "Сучасний стан та особливості природокористування в національних природних парках України." *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Екологія* 10 (2014): 73-79.

21. Шовкун, Т. М., В. М. Зінченко, and І. В. Мирон. "Сучасний стан та перспективи розвитку туризму в Національних природних парках Східного Полісся." *Український журнал природничих наук* 2 (2022): 118-125.

22. Голуб, Андрій Анатолійович. "Еколого-містобудівні засади формування національних природних парків." (2017).

23. Голуб, А. А. "Аналіз наукових досліджень проблеми формування національних природних парків." *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* 36 (2014): 294-302.

24. Брусак, Віталій, and Микола Майданський. "Функціональне зонування національних природних та регіональних ландшафтних парків Карпатського регіону: сучасний стан, методи і методологія реалізації." *Вісник Львівського університету. Серія: Географічна* 41 (2013): 50-69.

25. Нестеренко, Б. С. "Національні природні парки як основа екотуризму в Україні." (2024).

26. Калина, Т. Є., and Т. Ю. Арзуманян. "Особливості землекористування та туристично-рекреаційної діяльності на території національних природних парків." *Збалансоване природокористування* 3 (2023): 23-31.

27. Морозюк, О. П. "Екотуристична рекреаційна діяльність на територіях національних природних парків: обмеження та розрахунок оптимальної рекреаційної місткості." (2012).

28. Царик, Л. П. "Географічні засади формування мережі національних природних парків в Україні." *Часопис картографії* 1 (2011): 187-196.

29. Кошелюк, Т. В. "Історико-правові аспекти формування національних природних парків в Україні як особливо охоронюваних територій." (2018).

30. Тютянова, Дарина Віталіївна. "Національні природні парки як фактор розвитку туристичної галузі в Україні." (2023).

31. Каднічанська, Мирослава. "Особливості розвитку екотуризму у національних природних парках Львівщини." *Вісник ЛНУ ім. Івана Франка. Серія міжнародні відносини. Вип* 24 (2008): 101-105.

32. Сеньків, Мар'яна, and Ярина Мелянчук. "Туристичний брендинг національних природних парків Львівської області." *Економіка та суспільство* 39 (2022).

33. Букевич, Н. Ю. "Концептуальні підходи до створення національних природних парків." *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Географія* 19 (2009): 90-97.

34. Гетьман, В. І., and М. М. Мовчан. "Функціональне зонування територій національних природних парків світу та України." *Науково-практичний журнал. Екологічні науки* (2020): 153-159.

35. Бейдик, О. О., et al. "Чинники та перспективи розвитку адаптивного туризму в національних природних парках України." *Географія та туризм* 40 (2017): 97-110.

36. Микитин, Т. М. "Стратегічне управління розвитком національних природних парків: теоретичний аспект." *Збалансоване природокористування* 4 (2019): 100-106.

37. Міщенко, Олена Віталіївна. "Нормативно-методичні аспекти оцінки рекреаційної місткості ландшафтних комплексів національних природних парків." (2010).

38. Гарасим, П. М., and Н. М. Клим. "Оцінка використання природних ресурсів та аналіз діяльності національних природних парків України." *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку* 862 (2017): 61-67.

39. Микитин, Т. М., and В. О. Шелюк. "Використання рекреаційного потенціалу національних природних парків України." *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини* 2 (2017): 45-52.

40. Шпарик, Ю. С., et al. "Шляхи покращення рекреаційної ємності національних природних парків Українських Карпат." (2008).

41. Третяк, І. В. "Національні природні парки України: природно-регіональний аналіз." *Географія та туризм* 19 (2012): 350-359.

42. Канатнікова, Валерія Андріївна. "Туристично-рекраційне використання національних природних парків України." (2024).

43. Коломієць Ю.О. Характеристика лісового фонду Білоозерської дачі Національного природного парку «Білоозерський». Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень-2025. Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (31 травня 2025 р.). – Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 29.

44. Ковтун Т.І., Коломієць Ю.О. Загальна характеристика умов лісогосподарювання у лісах НПП «Білоозерський». Виклики сьогодення та наслідки Чорнобильської катастрофи. Екологія. Наука. Практика-2025 : матеріали XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2025 року, м. Житомир). Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 56-57.